

3.6. Oju küla

3.6.1. Asustuse kujunemise ajalugu

Tänane Oju küla on endise Paju mõisa Oju küla ja 19. saj esimeses pooles loodud karjamõisa maadel¹⁴⁹, millele on põhjaosas liidetud mõned Kurevere küla hajatalud. Oju külast asuvad tänase rahvusparki piires kolm elukohta – endise Oju karjamõisa asukohas Mäeotsa talu,

mis oli asustatud juba 18. saj, 19. saj lõpus rajatud Nina talu ning uushoone 20. saj algul rajatud kahel tänaval Laanvere maaüksusel asunud, kuid hävinud, kahe talu piirkonnas. Väljaspool rahvusparki asub veel viis Oju küla elukohta.

Joonis 74. Väljavõte Pajumõisa 1801. a kaardist, kus on näidatud tänase Oju küla talud, millest on säilinud *Ojo lurri* ja kadunud *Warroli laak*, mõlemad tänaval Mäeotsa maaüksusel. Kunagise Nina põllu (*Ninna Peld*) äärde rajati 19. saj täna hävinud taluhoonestus. Punasega on tänane hoonestus, sinisega teed ja ruugega katastripiirid. Samal kaardil on neile lisaks väljaspool rahvusparki (ja käesolevat joonist) tänaseks hävinud *Ojo Perth*. EAA, f 2072, n 3, s 76, l 2k.

1794. a kaartidel¹⁵⁰ on Oju külas Vilsandi rahvusparki piires näidatud Varuli Jaagu talu (*Warroli Jack*), mis asus tänaval Mäeotsa

katastriüksusel u 130 m kaugusel merest. Taluõue asukoht on loetav ka tänaval päeval. Talust paarsada meetrit loode suunas, merele

¹⁴⁹ EAA, f 2072, n 3, s 76, l 1k.

¹⁵⁰ EAA, f 2072, n 3, s 51, l 1k ja EAA, f 2072, n 3, s 63, l 1k.

lähemal on näidatud kaks hoonet koos aedikuga ehk Varuli sadam.

Tänapäeval on 1794. a kaardil näidatust olemas veel samal tänasel Mäeotsa katastriüksusel Ojo Jüri talu (*Ojo Jurre*) hilisema karjamõisa asukohas Viki-Kurevere maantee ääres. Viimatinimetatud talust paarsada meetrit kagus on kaardil näidatud tuulik tänasel Lepiku-Oju katastriüksusel ning 1946. a kaardil on samas kohas näidatud talu (säilinud vundamendi jäänused). 1794. a kaardil märgitud Kiisa metsa serva rajati 19. saj juba 1946. aastaks hävinud Kiisa kõrts, mis on kõrtsina välja toodud ka üheverstalisel kaardil. Tänapäevane Kiisa koht asub väljaspool rahvusparki teisel pool maanteed.

Foto 120. Vanemast hoonestuskihist säilinud varemed Mäeotsa talus, kunagise Oju karjamõisa asukohas. Foto Mart Hiob 2016.

Väljaspool rahvusparki piire asus tänases Oju külas veel talusid – nt Oju Pärt ehk *Ojo Perth* tänasel Sülle katastriüksusel ja Värava ehk väravavalvuri (*Pfortenwächter*) koht tänasel Maantee maaüksusel (30101:003:0460). Algsest asukohast tee ääres on hooned tänaseks viidud eemale. Sarnane väravavaht asus ilmselt tänase Oju küla põhjapiiril, kus on Värava hoonestatud maaüksus, kus 1946. a kaardi andmetel asus lisaks teine, tänaseks hävinud asunikutalu.

Joonis 75. Väljavõte 1921. a Oju karjamõisa tükeldamise kaardist, mis on joonestatud vanemale, 19. saj Oju karjamõisa kaardile. Kaardil on näidatud tänane Mäeotsa talu Oju karjamõisa asukohas, samuti Värava (juures on selgitus – *Pfortenwächter* ehk värava valvur) koht tänasel Maantee maaüksusel väljaspool rahvusparki. Punasega on tänapäevane hoonestus, sinisega teed ja ruugega katastripiirid. Kaardi põhjasuund jääb loodesse. ERA, f T-3, n 24, s 539, l 1k.

Talu asemele rajati Oju karjamõis 19. saj esimeses pooles, sest suuremõõtkavalisel kolmeverstalisel kaardil¹⁵¹ aastatest 1855-57 on näidatud Oju karjamõis (*Φ. Oio*). Samuti on Oju karjamõisana 1870. a Saaremaa kaardil¹⁵².

1919. a maareformi seaduse alusel tükeldati Oju karjamõisa maad 1921. a. Maajaotust näitav kaart¹⁵³ on joonestatud varasemale, 19. saj kaardile. Lisaks uutele piiridele võime kaardilt näha, et endise Varuli talu asukohas hooneid ei ole, kuid kalurionnid ja võrguaed (*Netzgarten*) on näidatud sellest alla paarisaja meetri loodes. Sama tee otsas on märgitud Varuli sadam ja vette joonistatud lühike muul. Teine kalurionn ehk rannaait (*Ranaaid*) on näidatud tänasel Mihkli maaüksusel (30101:003:0207), mille juurde merre on näidatud muul (*Aidafüld*) ja juurde märgitud randumiskoht (*Anker u Bootplatz*). Mõlemad kalurionnid on näidatud ka üheverstalisel kaardil, kus on olemas lisaks Nina talu, mida aga 1921. a kaardi aluskaardil veel ei ole Nina põllu äärde rajatud. Sarnaselt viimasele on varasemal kaardil näitamata rahvuspargist välja jääv Niidi talu, mis on aga samuti olemas üheverstalisel kaardil.

Tänase Oju küla piires, kuid ajalooliselt Kurevere külas, asusid üheverstalise kaardi andmetel Pitkanina maaüksusel (30101:003:0965) mere läheduses ja Sihi maaüksusel (30101:003:0273) tee ääres moonaka koht, mis mõlemad on olemas ka 1929.-30. a Kurevere ja Tammese küla kaardil¹⁵⁴ ning Maa-ameti 1946. a kaardil

(esimene nimetatud *Пиканина*, teine nimetamata), kuid mõlemad on tänaseks hävinud ning neid tähistavad lagendikud.

Joonis 76. Väljavõte 1929.-30. a Kurevere ja Tammese küla plaanist: ajalooliselt Kurevere küla alla kuulunud Pitkanina talu (nr 75, hävinud) ja mererannas kalurionn. ERA, f T-3, n 18, s 1085, l 1k.

Sõdadevahelise vabariigi ajal rajati Kiisa kõrtsist üle tee tänane Kiisa talu (1946. a kaardil *Kuūza*) ning Kiisa kõrtsi hooned hävisid. Ka Niidi talu asukohta muudeti ning tsaariaegse talu asukohas Maa-ameti 1946. a kaardil enam elukohta näidatud ei ole. Tänase Oju küla piires, kuid ajalooliselt Kurevere külas, asub rahvuspargi piiri taga ka Värava talu, kus 1946. a kaardil on näidatud kaks talukohta, millest tänaseks päevaks on üks kadunud.

Pärast sõda oli Oju külas kolhoos ehk kaluriartell *Majak*¹⁵⁵, mis hiljem (1965) liideti kolhoosi ehk põllumajandusliku artelliga *Kommunism*¹⁵⁶. 1989. aastaks (1982) ühineti kalurikolhoosiga *Saare Kalur*¹⁵⁷. 1977. a kaardi järgi käsitleti Oju küla administratiivselt osana Kurevere külast¹⁵⁸, kuid 1989. aastaks on kaardil ära toodud mõlemad külad¹⁵⁹.

¹⁵¹ EAA, f 298, n 2, s 71, l 6k.

¹⁵² EAA, f 1418, n 1, s 6, l 1k.

¹⁵³ ERA, f T-3, n 24, s 539, l 1k.

¹⁵⁴ ERA, f T-3, n 18, s 1085, l 1k.

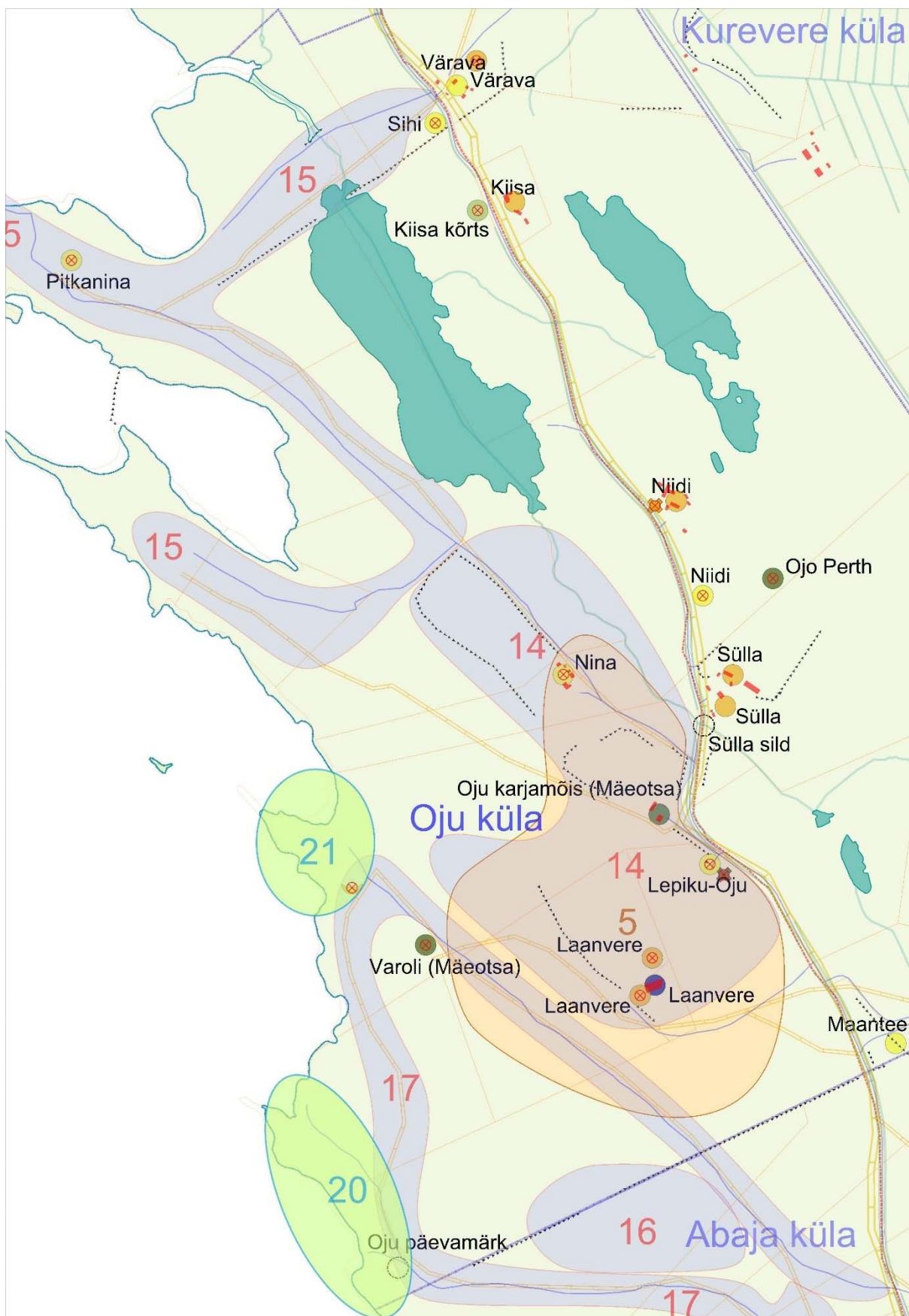
¹⁵⁵ 1960. a Kingissepa rajooni põllumajanduslik kaart ERA, f T-6, n 5, s 44, l 10k.

¹⁵⁶ 1958.-66. a põllumajandusliku artelli Kommunism kaart ERA, f T-34, n 4-1, s 181, l 19k, 1977. a kaart ERA, f T-6, n 5, s 70, l 4k.

¹⁵⁷ ERA, f R-10, n 45, s 8502, l 4k.

¹⁵⁸ ERA, f T-6, n 5, s 70, l 4k.

¹⁵⁹ ERA, f R-10, n 45, s 8502, l 4k.

Joonis 77. Oju küla rahvusparki jääva osa talukohtade vanuseline areng ja paiknemine, samuti küla ilmekad pärandkooslused (lilla ala) ja ühiskondlikud alad (roheline). Lisaks on joonisel näidatud väärtuslik külaala (pruun), kus on lubatud ka uushoonestus. Joonisel on ajaloolised talukohad (värvilised sõõrid, punase ristiga hävinud kohad), ajaloolised teed (kollane), tänapäevased teed (tumesinine), tänapäevased katastripiirid (ruuge), külapiiir (sinine katkendjoon),

rahvusparki piir (punane katkendjoon), tänapäevane hoonestus (punane) ja kiviaiad (must täpijoon). Tingmärkide seletust vt Joonis 9, lk 40.

3.6.2. Hoonestus

Oju külas on vanima säilinud hoonestuse jäljed endise Oju karjamõisa asukohas Mäeotsa maaüksusel. Lisaks säilinud varemetele võib vanemaid hooneosi (nt sõdadevahelise talumajapidamise perioodist) olla ka tänase elamu kehandis.

Teine tsaariaegne elukoht on 19. saj rajatud Nina talu, mis tänaseks päevaks on maha jäetud ja hävimise protsessis.

Foto 121. Nina talu hävimas olevad hooned – ülal elamu, keskel ait, ja all paremas seisus ilus kelder. Foto Mart Hiob 2016.

Uuemast hoonestusest on Laanvere maaüksusele rajatud suurejooneline mitmekorruseline elamu (ehitusluba antud üksikelamu püstitamiseks 2013. a) koos sama uhke abihoonega. Tegemist ei ole traditsioonilise külaarhitektuuriga suhestuva hoonega, kuid oma isoleerituse tõttu ei häiri ta külamaastikku. Hoonete ümber rajatakse ka uusi kiviaedu.

Foto 122. Kaasaegse vormi ja külaarhitektuurist suurema mahuga uushoone Laanvere maaüksusel. Foto Mart Hiob 2016.

Foto 123. Kasutusest väljas olev Oju päevamärk Majaka maaüksusel. Foto Mart Hiob 2016.

Ülevaatlikku analüüsi Vilsandi rahvusparki Lääne-Saaremaa osa hoonestuse kohta vt ptk

3.17.2, lk 289. Põhjalikumad soovitud ehitustöödeks on esitatud ptk 3.17.3 lk 322.

3.6.3. Militaar- ja merepärandi objektid

Miliaarpärandi objekte Oju külas teadaolevalt ei asu. Merepärandist asub Oju külas Oju päevamärk, mis ei ole enam kasutusel.

Oju päevamärk oli Kihelkonna liitsihi alumine märk (liitsihi ülemiseks päevamärgiks oli Kihelkonna kiriku torn). Kaheksatahuline 18 m kõrge betoontorn ehitati 1954. a. Hoone on eraomandis, hetkel rahuldavas seisus ja sissepääsud on avatud.

Foto 124. Kasutusest väljas oleva Oju päevamärgi sisevaade. Foto Mart Hiob 2016

3.6.4. Teedevõrk

Ajaloolistest teedest on Oju külas rahvusparki piiril säilinud peamine küladevaheline tee, mida on õgvendatud – ajalooliselt suundus tee Oju karjamõisa, kuid hiljem on see karjamõisa rajatud talust mööda viidud.

Rahvusparki piires olevad väiksemad teed, mis viisid peateelt talude juurde ja rannikule, on koridoridena enamjaolt säilinud (nt tee Nina

talude juurde ja sealt edasi endise Pitkanina koha juurde, tee Oju päevamärgi juurde), kuid kasutuse ja hoolduse puudumise tõttu on teede seisukord halvenenud ja tänapäeval ei ole need sageli enam autoga läbitavad.

Laanvere uushoonetele juurdepääsuks kasutatakse uut läbipääsu Viki-Kurevere teelt üle Lepiku-Oja maaüksuse.

3.6.5. Sadamakohad, lautrid

Oju küla sadamakoht asus Varuli sadama asukohas tänapäeval Mäeotsa maaüksusel. 1919. a. maareformi seaduse alusel tükeldatud Oju karjamõisa maade kaardil¹⁶⁰ on kirjas, et tegemist on vaba ehk avalikus kasutuses oleva kaldaribaga.

Tänapäevase Oju küla piires asus merele kõige lähemal endine 19. saj lõpus rajatud Pitkanina kaluritalu tänapäeval Pitkanina maaüksusel (30101:003:0965). Kaartidel ei ole aga näidatud lautrikohti talu juures.

Kuna Oju päevamärgile on olemas juurdepääs autoga, mis ei läbi taluõuesid, võiks see ala (ala nr 20, vt Joonis 77) jääda ühiskondlikku kasutusse. Teine ajalooline rannaala, Varuli sadam (ala nr 21), on samuti soovitatav jätta avalikuks kasutamiseks nii Oju kui ka ümberkaudsete külade elanikele ja külastajatele. Juurdepääs sellele on täna aga raskendatud.

¹⁶⁰ ERA, f T-3, n 24, s 539, l 1k.

3.6.6. Kiviaiad

Pikimad kiviaiad asuvad tänase Oju küla piires endise Oju karjamõisa põhjapiiril (asub Sihi ja Kiisa-Kõrtsi piiril ja läbib Pitkanina maaüksust) ning lõunapiiril (mis asub ka täna Oju küla piiril Abaja külaga). Mõlemad kiviaiad jätkuvad ka väljaspool rahvusparki.

Teised kiviaiad ümbritsesid ajaloolisi põlde nagu Nina põld ja karjamõisa põllud tänastel maaüksustel Laanvere, Mäeotsa ja Lepiku-Oja.

Foto 125. Ajalooline kiviaed Mäeotsa maaüksusel. Foto Mart Hiob 2016.

Laanvere uute hoonete teenindusmaa piiritlemiseks ehitatakse uut kiviaeda Laanvere maaüksusel (30101:003:0533).

Foto 126. Uue kiviaia ehitus Laanvere maaüksusel. Foto Mart Hiob 2016.

3.6.7. Sillad

Oju jõe ületamiseks on Viki-Kurevere teel rahvusparki piiril Sülla sild, mida rekonstrueeriti välitööde tegemise ajal mais 2016.

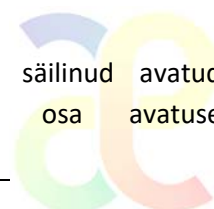

Foto 127. Sülla silla rekonstrueerimine Oju jõel. Foto Mart Hiob 2016.

3.6.8. Ilmekad pärandkooslused

Oju külas on ajalooliselt tooni andnud Oju karjamõisa põllud ja karjamaad, mis tänaseks

on märkimisväärses osas säilinud avatud maastikena. Vösastunud osa avatuse

väärtuslikkuse osas. Tabelis on esitatud väärtuslikkuse kriteeriumid vastavalt metoodikas väljatoodule (ptk 2.6).

Rahvusparki jäävas Oju küla osas on viis hävinud talukohta ning Laanvere maaüksusel kaks asunikutalu kohta. Hävinud talud on lubatud taastada ning nende vahele võib järgides asunikutalude rajamise põhimõtteid rajada 150-200 m kaugusele ajaloolisest kohast rajada ka uusi elukohti (ala nr 5, vt Joonis 77). Vahekaugus tuleneb ajaloolisele

külastruktuurile iseloomulikust mustrist ning vajadusest selle edasiarendamiseks.

Väljaspool nimetatud alasid ei ole piirkonna looduslikkuse säilitamise huvides soovitatav Oju külas rahvusparki piirides rajada uushoonestust mujal kui ajalooliste elukohtade asukohas, soovitatavalt ajaloolistele vundamentidele. Hästi põhjendatud puhkudel (nt juurdepääs, ehitusala loogiline asukoht, topograafilised eripärad) on lubatud ka erandlikud lahendused.

Tabel 10. Oju küla rahvusparki jääva osa väärtuslikkuse analüüs vastavalt eelnevalt määratletud kriteeriumitele.

<i>Kriteerium</i>	<i>Hinnang</i>
I Unikaalsus, erakordsus	Oju küla on 19. saj rajatud väikese karjamõisa maadel, mis omakorda rajati kunagiste talude maadele. Pärast mõisate võõrandamist rajati uuesti talud. Selline mitmekesine ajalugu viimaste sajandite jooksul teeb Oju külast võrdlemisi harukordse nähtuse. Tegemist on kõrgeima tasemega.
II Ehitiste väärtuslikkus	Oju küla rahvusparki jäävas osas leidub üksikuid ajaloolisi ehitisi, kuid need ei ole niivõrd hästi säilinud, et oleks käesoleva uuringu raames hinnatud eraldi väärtuslikuks. Äramärkimist väärib siiski Nina talu keldri vare. Tegemist on madalaima tasemega.
III Elanike ja omanike hinnang oma küla(osa)le	Oju küla rahvusparki jäävas osas on alalisi elanikke ühes elukohas – endise karjamõisa asukohas olevas Mäeotsa elukohas. Elanike vähese arvu tõttu ei ole uuritud kohalike hinnangut.
IV Kultuurimaastike iseloomustus	Oju küla rahvusparki jäävas osas on väärtuslikud eelkõige säilinud põllud (mis on küll hetkel kasutusest väljas) ja muu avatud maastik. Tegemist on kõrgeima tasemega.
V Asustusjälgede säilivus	Oju küla rahvusparki jäävas osas on säilinud ajaloolist külastruktuuri kesiselt – 9st ajaloolisest kohast on säilinud hoonestusega üks (Mäeotsa) ja ühel (Nina) on hoonestus kokku kukkumas, valdavalt on säilinud kiviaiad ja vanad põllud ning kunagised teerajad on läbitavad. Rahvuspargist jääb välja viis säilinud hoonestusega ajaloolist talukohta ning kaks on hävinud. Üks uus ja silmatorkavalt suur maja on ehitamisel (Laanvere maaüksusel). Tegemist on keskmise tasemega.
VI Visuaalne ühtsus, rikkumatus	Ajalooline külastruktuur Oju küla rahvusparki jäävas osas on suure metsade hulga tõttu hästi säilinud (ei ole saanud toimuda metsastumist). Ebaproportsionaalselt suur uus hoone on aga paigutatud samuti metsa serva, nii et ta ei häiri vaatlejat. Tegemist on kõrgeima tasemega visuaalse ühtsuse osas.

